

Sveučilište u Zagrebu

Filozofski fakultet

Odsjek za zapadnoslavenske jezike i književnosti

Studij poljskog jezika i književnosti

Književno kulturološki smjer

ŽENE U POLJSKOJ KNJIŽEVNOSTI MEĐURAĆA

(Ženska proza u međuratnom periodu)

Diplomski rad

15 ECTS

Studentica: Irena Ivanović

Mentorica: dr. sc. Đurđica Čilić Škeljo

Zagreb, rujan 2018.

Student/ica: _____

Mentor/ica: _____

U Zagrebu, _____

Izjava o neplagiranju

Ja, _____, kandidat/kinja za magistra/u zapadne slavistike, izjavljujem da je ovaj magistarski rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija.

Izjavljujem da niti jedan dio magistarskog rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno prepisan iz kojega necitiranog rada. Isto tako izjavljujem da nijedan dio rada ne krši bilo čija autorska prava.

Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

POTPIS

Sadržaj

1. Uvod	3
2. Žensko pismo	5
3. Feminizam i emancipacija žena u Poljskoj	7
4. Put do književne afirmacije	9
4.1. Društveno politički angažman.....	10
5. Ženska proza međuraća.....	13
5.1. Društveno socijalna tematika.....	14
5.1.1.Društveni roman Helene Boguszevske	15
5.1.2. Društveni roman Pole Gojawiczyńske	16
5.1.3. Društveni roman Marije Dąbrowske.....	17
5.2. Ženski identitet i psiha u ženskoj prozi međuraća	18
5.2.1. Ženski identitet u ranom stvaralaštvu Zofie Nałkowske	20
5.2.2. Irena Krzywicka i sloboda ženskog tijela	21
5.2.3. Psihološki roman Helene Boguszevske	23
5.2.4. Ženski svijet u prozi Marije Kuncewiczowe	24
5.2.5. Psihološki roman Aniele Gruszecke	24
6. Zaključak	25

1. Uvod

Tijekom prvih nekoliko godina nakon završetka Prvog svjetskog rata u Poljskoj vlada euforija zbog stjecanja nezavisnosti iako se ne može zanemariti činjenica da se Poljska tada nalazila u gospodarskom, kulturnom i civilizacijskom zaostatku, a poljski pisci su bili svjesni toga da novostečena neovisnost nije riješila mnoge još uvijek prisutne probleme s kojima se sada trebalo suočiti. Inflacija i loša poljoprivredna politika otežavale su život stanovništva stoga je državom u početku vladao kaos i nezaposlenost, ali demokratizacija društva i tehnološki napredak u konačnici su imali pozitivan utjecaj na njeno unutarnje stanje. Uz modernizaciju uvjeta života počele su se odvijati promjene u kulturi, došlo je do formiranja stavova masovne publike, institucionalizacije književnog života i profesionalizacije književne struke. Nakon završetka Prvog svjetskog rata, u obnovljenoj poljskoj državi donesen je ustav koji je zajedno s ostalim modernim zakonima uvođio ravnopravnost žena i muškaraca što je uvelike pomoglo poljskim književnicama koje su pisale i objavljivale svoja djela u to vrijeme. Iako se radi o kratkom razdoblju u povijesti poljske književnosti stjecanje nezavisnosti nakon 123 godine stvorilo je plodno tlo za žensko književno stvaralaštvo jer su žene u Poljskoj do Prvog svjetskog rata pridonosile državi uglavnom brigom za obitelj i dom, ali demokratizacijom društva žene se polako oslobađaju tradicionalnih okova te sve više njih postaje obrazovano i financijski neovisno. Na taj način su mogle odlučivati same čime se žele baviti u životu, a dio njih je izabrao pisanje, bilo kao hobi ili stalan posao. Uz progresivnu emancipaciju i promjenu položaja žene u društvu dolazi do svojevrsne feminizacije književnosti što znači da se žene koje pišu oslobađaju patrijarhalnog pritiska i pridonose suvremenoj književnosti zanimanjem za psihološke teme, otkrivanjem rodnog identiteta, izraženom empatijom prema svijetu, društvenim angažmanom i filozofskim razmišljanjem. Adela Pryszczewska Kozołub (1998: 153) u eseju *O Miedyzwojennej prozie kobiet* napominje da uistinu postoji takav fenomen u književnosti međuratnog perioda kada je, posebice tridesetih godina 20. stoljeća, velik broj ženskih književnih talenata isplivao na površinu o čemu svjedoče i brojne književne nagrade njima dodijeljene, a cilj ovoga rada je predstaviti kako je do toga došlo i koje su najistaknutije odlike ženskog književnog stvaralaštva međuratnog perioda. Međutim, način na koji je književna kritika gledala na procvat književnog stvaralaštva žena nije bio samo odobravajući, književnice tog razdoblja susrele su se s raznim negativnim kritikama na račun svog pisanja od kojih će nekoliko biti spomenuto u

radu kako bi se stvorila potpunija slika o poteškoćama na koje su autorice nailazile na putu prema književnoj afirmaciji.

Na početku diplomskog rada skicirat ću razvoj i karakteristike ženskog pisma iz rakursa najpoznatijih feminističkih teoretičarki te ću krenuti od predstavljanja uloge feminističkih pokreta u ostvarivanju prava žena na visoko obrazovanje i biračko pravo što je između ostalog potaknulo buđenje ženskog književnog stvaralaštva nakon Prvog svjetskog rata. U diplomskom radu predstaviti ću također odakle proizlazi njihov pogled na svijet i jesu li prepreke koje su književnice morale savladati kako bi se uspješno bavile pisanjem imale utjecaj na njihovu percepciju stvarnosti. U ovom kontekstu će se spomenuti i prisutnost autobiografizma koji je bio posljedicom uvjerenja o autentičnosti predstavljenog svijeta i dao priliku čitatelju da se poistovjeti s likovima u djelu. Upoznat će se s društvenim angažmanom autorica i pokušati odgovoriti na pitanje jesu li mogle računati na pisanje kao na glavni izvor prihoda ili im je bio potreban dodatan posao. U radu se neće detaljno analizirati pojedina književna djela autorica koje su pisale u periodu međuraća jer bi to bilo gotovo nemoguće obuhvatiti u jednom radu već će se objasniti - na primjeru nekoliko djela najznačajnijih za temu rada - kako je naraštaj književnica u međuratnom periodu pridonio poljskoj književnosti, kulturi i društvu te pozitivno utjecao na položaj žene u Poljskoj. U radu se nastoji dokazati da su književnice međuratnog perioda pridonijele poljskoj književnosti uvođenjem novih tema i motiva te im je aktivno zanimanje za nove književne pravce i aktualne društvene i političke teme i pitanja stvorilo podlogu za pisanje književnih djela visoke vrijednosti koja nisu samo imitacija stila prošlih književnih naraštaja već i uzor budućim generacijama književnika. Isto tako u radu ću se posvetiti prozi, a ne poeziji jer su žene u poljskoj književnosti međuraća većinski prozaistice pa se na taj način može dobiti preciznija slika o karakteristikama njihovog književnog stvaralaštva. Unatoč ovom odabiru treba napomenuti da se poljska poezija međuraća može pohvaliti pjesničkim postignućima pjesnikinja poput Marije Pawlikowske-Jasnorzewske i Kazimiere Iłakowiczównie. Głowiński i Sławiński (1987: 102) uvrštavaju njihove stihove u antologiju poljske poezije međuraća i napominju da se u antologiji nalaze samo povijesno reprezentativni tekstovi koji ne predstavljaju samo pjesnički stil pojedinih autora nego prikazuju također kako se oblikovala i razvijala poljska poezija u međuratnom periodu.

Posebnu pažnju u ovom radu ću posvetiti društvenim romanima koje su napisale Helena Boguszevska, Pola Gojawiczyńska i Maria Dąbrowska te psihološkim romanima koji analiziraju žensku psihi i identitet, a koje su napisale Helena Boguszevska, Maria Kuncewiczowa i Aniela Gruszecka. Između ostalog će se upoznati i sa spisateljskim radom Irene Krzywickie, njenim publicističkim djelovanjem i značajnom ulogom publicistike u promociji ženskog književnog stvaralaštva.

Nakon sažetog prikaza procvata ženskog književnog stvaralaštva međuraća, čimbenika koji su do toga doveli i karakteristika ženske proze međuraća, u zaključku ću vrednovati doprinos žena u poljskoj književnosti međuraća te ću pokušati pokazati da su književnice međuratnog perioda pozitivno utjecale na emancipaciju žena i na sliku javnog mnijenja o ženama na tržištu rada, o visokoobrazovanim te društveno i politički angažiranim ženama.

2. Žensko pismo

Virginia Woolf u tekstu feminističke književne kritike *Vlastita soba* iz 1929. godine iznosi tezu o tome koliko je zapravo teško biti žena i pisati. Primjeri kojima ju potkrepljuje daju naslutiti da je Woolf smatrala kako književni kritičari koji predbacuju ženama imitaciju i površnost u pisanju ne uzimaju u obzir da žene nisu bile u mogućnosti obrazovati se kao i muškarci sve do 20. stoljeća jer su morale poštivati principe patrijarhalne obitelji i na taj način razotkriva površnost njihove kritike. Woolf (2003: 50) predlaže čitateljima svog teksta da razmisle o tome što bi se dogodilo (ili što se uistinu događalo) s talentom žene rođene u 16. stoljeću i sugerira nam kakva bi najvjerojatnije bila njena sudbina. Za razliku od muškog djeteta u obitelji roditelji ju ne bi poslali u školu unatoč njenoj želji, učila bi kako obavljati kućanske poslove i udala se za muškarca kojeg joj je odabrala obitelj. Na taj način gušili su se ženski talenti jer su bili uskraćeni za mogućnost obrazovanja, putovanja, stjecanja financijske neovisnosti, iskustva, dodira s ljudima i ono što je najbitnije, vlastitog odabira. Upravo na te „luksuze“ misli Woolf (Ibid.: 9) kada kaže da žena za pisanje treba imati novca i vlastitu sobu jer oni predstavljaju mogućnost ostvarenja talenta. Žene se nisu susretale samo s tim problemima ukoliko su pisale ili poželjele pisati. Prema Woolf (Ibid.: 78) kritike na račun njihovog pisanja bile su omalovažavajuće, okolina ih je obeshrabrivala, a površ svega nisu imale dovoljno dugu tradiciju na koju bi se mogle ugledati, tj. one su bile te koje su trebale

stvoriti tradiciju koja će biti uzor budućim generacijama žena. Jedna od glavnih ličnosti feminističke kritike, Elaine Showalter, podijelila je žensko književno stvaralaštvo na faze u eseju *Towards a feminist poetics*, a međuratni period svrstala je u treću fazu koja nastupa nakon 1920. godine i tijekom koje žene odbijaju imitirati muškarce u književnosti tj. ne prihvaćaju mušku književnost kao uzor koji bi slijedile u pisanju te stvaraju vlastiti književni izričaj. (Newton, 1997: 217) Francuska teoretičarka Hélène Cixous koja se bavila problemom ženskog pisanja i odnosom žena prema jeziku, 1975. godine uvela je termin žensko pismo (fra. écriture féminine) kao odraz spolne različitosti u tekstovima i jeziku, a ono što žene trebaju napraviti prema Cixous, jest unijeti u tekst svoj vlastiti svijet i pokret, ne dopustiti da ih itko sputava i ne slijediti nikog drugog osim samih sebe. (Cixous, 2010: 2) S obzirom na to da je Hélène Cixous objavila svoj slavan esej *Smijeh meduze* 1975. godine, a prema podjeli ženske književnosti na faze koju je predložila Elaine Showalter u eseju *Towards a feminist poetics* žene već u međuratnom periodu odbijaju imitaciju i stvaraju vlastiti književni izraz, može se zaključiti da su spisateljice međuratnog perioda pisale djela koja su preteča ženskog pisma. O tome čemu žene u pisanju trebaju težiti piše i Woolf: „Zatječem se kako kratko i prozaično kažem da je od svega mnogo važnije ostati vjerna sebi. Nemojte sanjariti o utjecaju na druge, rekla bih, kad bih znala kako da to zazvuči uzvišeno. Mislite na stvari kao takve.“¹ Može se reći da su žene to postigle ženskim pismom u kojemu kao izvor inspiracije za pisanje koriste vlastito životno iskustvo, a kao oruđe svoj individualni talent te se prestaju izgrađivati u „muškoj“ kulturi jer su shvatile da je došlo vrijeme u kojem napokon imaju na raspolaganju intelektualnu slobodu koja im je toliko dugo bila uskraćena. Kao što je objašnjeno na početku poglavlja, žene stoljećima nisu imale pravo na visoko obrazovanje i slobodu izbora te većina njih nije imala priliku baviti se književnošću, umjetnošću i filozofijom stoga je normalno i prirodno da ne pišu na isti način kao i muškarci, isto kao što su muškarci uskraćeni za određena životna iskustva koja imaju žene zbog čega su rijetki muškarci koji pišu žensko pismo. Kako bi se neko djelo svrstalo u žensko pismo, njega ne mora nužno napisati ženski autor, već mora zadovoljiti određene razlikovne kriterije kao što su spolna tj. biološka, tematska, kulturalna i tekstualna različitost.² Iako se termin žensko pismo ustalio u poljskoj književnoj kritici tek u drugoj polovici 20. stoljeća, Borkowska u

---

¹ Woolf, V. *Vlastita soba*. Zagreb: Centar za ženske studije, 2006. Str.111.

² Usp. Showalter, Elaine. *Feminist criticism in the wilderness*. // *Critical inquiry*, 8, 2. Writing and Sexual Difference, 1981. Str.186.

Metafora drożdży. Co to jest literatura/poezja kobieca piše da se u međuratnom periodu pojavljuju pokušaji definiranja ženskog pisma poput onoga Narcyze Żmichowske koja je u kategoriju ženskog pisma uvrstila ne sve što su napisale žene, već sve što su one napisale iz perspektive svoje sudbine, egzistencije i životnih iskustava. (1995: 33-35)

3. Feminizam i emancipacija žena u Poljskoj

Još u 19. stoljeću žene su počele zahtijevati svoja prava, ali njihova borba za emancipaciju bila je strogo kažnjavana. Ono što su postigle pobornice za žensko pravo glasa i neovisnost nije se dogodilo preko noći, a vlade su pokušavale suzbiti njihov bunt uhićivanjem i gušenjem javnih prosvjeda policijskom intervencijom. Kako bi se to potkrijepilo u ovom poglavlju se navodi primjer jedne od prvih poljskih aktivistica feminističkog pokreta, Narcyze Żmichowske, koja je bila osuđena za konspiracijsku djelatnost i uhićena, a nakon što je puštena na slobodu zabranjeno joj je boraviti u Varšavi i Lublinu što je onemogućilo njene dotadašnje aktivnosti.³ Feministički pokret u Europi bio je od izuzetne važnosti za stjecanje prava žena na visoko obrazovanje i puno biračko pravo što im je u konačnici proširilo mogućnosti aktivnog sudjelovanja u društvenom, političkom i kulturnom životu, a kako navodi Sławomir Koper (2011: 15) feministička misao u Poljskoj počela se intenzivnije razvijati nakon poraza studenačkog ustanka. Tada je velik dio muške populacije poginuo, žene su preuzele potpunu brigu o kućanstvu i obitelji zbog čega je porastao njihov osjećaj samopoštovanja i svjesnosti o tome da su sposobne brinuti se same za sebe, a počele su se pojavljivati i u svijetu znanosti i književnosti. Već 1903. godine Paulina Kuczalska Reinschmit objavljuje članak *Z historii ruchu kobiecego, Głos kobiet w kwestii kobiecej* u kojem ističe razvoj emancipacijskog pokreta u Europi i Americi s ciljem poticanja na isti razvoj u Poljskoj, a 1907. godine osniva prvu feminističku organizaciju u Poljskoj pod imenom *Związek Równouprawnienia Kobiet Polskich*. (Tomczak, 2016: 404) Grupę tzv. "Entuzjastka" koju je osnovala Narcyza Żmichowska, Białczyński smatra prvim feminističkim pokretom u Poljskoj čije su članice bile aktivne na književnom i društvenom planu i usmjerene na rušenje

---

³ Usp. Białczyński, Czesław. Oficjalna strona Czesława Białczyńskiego. URL: <https://bialczynski.pl/slowianie-w-dziejach-mitologia-slowian-i-wiara-przyrody/straznicy-wiary-slowianskiej-wiary-przyrodzonej/o-ii-staroslowianskiej-swiatyni-swiatla-swiata-w-warszawie-andrzej-niemojewski-1864-1921-i-lech-niemojewski-1864-1952/narcyza-zmichowska-1819-1876-strazniczka-wiary-slowian-emancypantka-pisarka/> (2018-19-7)

društvenih stereotipa o ženama tako što su ih poticale na obrazovanje i osvještavale o tome da mogu postati neovisne i odabrati druge oblike društvene aktivnosti od uobičajenih funkcija supruge i majke.⁴

Prvi svjetski rat odvratio je ženama pozornost od borbe za ravnopravnost jer je dio njih morao zauzeti radna mjesta muškaraca poslanih na bojište, volontirati ili raditi kao medicinske sestre i pomagati ranjenim vojnicima. U Poljskoj se velik broj žena borio te odbio ulogu „slabijeg“ spola. 1918. godine žene su dobile puno biračko pravo, ali kao što Koper piše, unatoč toj pozitivnoj promjeni položaj žene i dalje je bio diskriminiran u građanskom ustavu. (2011: 27) Kao primjer kojim to potkrepljuje Koper navodi muškarčevo pravo da u bračnoj zajednici raspolaže vlasništvom žene, odlučuje o djeci i u slučaju razvoda dobiva skrbništvo nad njima. Koper se dotaknuo i problema zapošljavanja udanih žena navodeći da su prednost pri zapošljavanju imali muškarci i neudane žene. Zbog rastuće krize radnih mjesta je bilo premalo, a otkaze su najčešće dobivale žene čiji muževi rade ili žene koje je uzdržavala obitelj. U najtežim uvjetima živjele su žene sa sela jer su od ranog djetinjstva sudjelovale u kućanskim poslovima i brinule se za obiteljske poslove poput poljoprivrede i stočarstva. Mlade žene koje nisu imale priliku obrazovati se, mogle su se zaposliti uglavnom samo u industriji, obrtu, uslužnoj ili trgovinskoj djelatnosti ili kao služavke u domovima imućnih obitelji, a sve to je pogodovalo rastućem problemu prostitucije. Pozicija žene je dakle ovisila o obiteljskoj tradiciji i financijskim mogućnostima obitelji. Žene su za isti posao i dalje bile puno manje plaćene nego muškarci, ali unatoč tome sve se više žena odlučivalo na rad zbog želje za osamostaljenjem i osnivanjem vlastite obitelji. Raditi su počele i žene koje su do tada bile samo domaćice što znači da se položaj žena u društvu ipak počeo mijenjati na bolje.

Sukladno s rastućim položajem žena u društvu počele su se pojavljivati feminističke organizacije različitog karaktera. Budući da su sada žene imale biračko pravo vladajuće političke sile pokušavale su ih pridobiti osnivanjem kulturnih društava političkog karaktera. Jedna od takvih organizacija bila je *Narodowa Organizacja Kobiet*⁵ koja je imala za cilj omogućiti ženama u što većoj mjeri sudjelovanje u javnom životu Poljske. 1926. godine

---

⁴ Ibid.

⁵ URL: <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Narodowa-Organizacja-Kobiet;3945832.html> (2018-25-7)

osnovana je organizacija *Polskie Stowarzyszenie Kobiet z Wyższym Wykształceniem*⁶ kojoj je glavni cilj bio potaknuti žene na zapošljavanje u struci i pomoći im u tome informirajući ih o stipendijama i mogućnostima zapošljavanja na tržištu rada.

4. Put do književne afirmacije

Književnice koje su pisale u periodu međuraća u Poljskoj nisu mogle računati na pisanje kao glavni izvor prihoda, nerijetko su imale još neki sigurniji izvor primanja. Puno spisateljica međuratnog perioda svoju književnu karijeru započelo je objavljivanjem publicističkih tekstova već u ranim dvadesetim godinama života. Jedna od njih bila je Maria Dąbrowska koja je već s 23 godine počela raditi u uredništvu časopisa *Spotem*, nekoliko godina kasnije postaje suurednica novina *Polska Ludowa*, a nakon povratka u Varšavu 1918. godine zapošljava se u Ministarstvu poljoprivrede u odjelu za poljoprivredne reforme. (Faraon, 1974: 118) Koliko je bilo nemoguće računati na objavljivanje književnih djela kao na jedini izvor prihoda koji bi im mogao osigurati sva potrebna sredstva za život, može se ilustrirati primjerom Zofie Nałkowske koja je za vrijeme Drugog svjetskog rata bila primorana raditi kao prodavačica duhana u trafici i u to vrijeme je bila na rubu financijske propasti. (Koper, 2011: 110) O širokom spektru zanimanja Nałkowske govori i činjenica da je pisala feljtone, novele i reportaže, jedno vrijeme je predavala književnost u varšavskoj gimnaziji, a u kasnijem razdoblju bila je i urednica književnog časopisa. Izdavačke kuće često nisu redovito isplaćivale autore, a autori nisu mogli računati sa sigurnošću da će njihovo djelo uopće biti objavljeno. Agata Zawiszewska napominje da čitajući biografije književnica tog doba možemo primijetiti kako je većina njih stekla visoko obrazovanje pretežno u području humanističkih znanosti, a radile su i u školama, centrima za socijalnu skrb, društvenim domovima te bibliotekama.⁷ Žene su se dakle vrlo dobro snašle u radu s djecom i mladeži zbog niza osobina koje se pripisuju ženskom spolu poput strpljivosti, emotivnosti, empatije, pažljivosti i marljivosti (Zawiszewska, 2006: 178). Pisale su reportaže, prevodile dječju književnost te ljubavne i kriminalističke romane, a bile su i urednice dječjih i ženskih časopisa. (Ibid.: 177) Književnice međuratnog perioda su se dakle uglavnom usavršavale na području humanističkih znanosti, posebice u poljskoj filologiji, publicistici i prevoditeljstvu, a to im je

---

⁶ Usp. URL: <http://ebuw.uw.edu.pl/dlibra/doccontent?id=4662> (2018-25-7)

⁷ Usp. Zawiszewska, Agata. *Literatura kobiet w latach 1918-1939 z perspektywy feministycznej. Rekonesans.* // Środkowoeuropejskie Studia Polityczne = Central European Political Studies, 2006. Str. 177.

pripomoglo da počnu pisati sve ozbiljnija književna djela. Treba napomenuti da su najpoznatije književnice međuraća pripadale još uvijek relativno malom broju obrazovanih, neovisnih i samostalnih žena. (Nasiłowska, 2008: 34)

Dio književne kritike je s odobravanjem i pohvalom gledao na rastuću prisutnost žena u književnom životu dok je dio književne kritike prema ženama koje pišu imao negativan stav, a nerijetki su i kritičari koji su smatrali da žene pišu skoro pa isključivo ljubavne romane. (Kraskowska, 1999: 14) Zawiszewska piše da uzrok takvog stava leži u nagloj prisutnosti žena na području koje je tradicionalno bilo "rezervirano" samo za muškarce, ali i u tome što njihova književna djela nisu bila napisana po dotadašnjim obvezatnim pravilima u pisanju. (2006: 183) Ignacy Fik u *Dwadziescia lat literatury polskiej* piše da se tek nakon rata može govoriti o književnosti koju su pisale žene i o specifičnosti tematike koju su obuhvaćale njihova djela, ali da je ona bila drugačija od očekivane što obrazlaže izjavom da se ženska književnost umjesto osjećajnošću, diskrecijom, romantizmom i idealizmom odlikovala karakteristikama koje su smatrane tipično muškim poput surovog i hladnog intelektualizma i skepticizma te snažno istaknutom putenošću.⁸ Zbog ovih karakteristika Fik je predbacio književnicama širenje amoralnosti, pretjerivanje u naturalizmu i nedostatak moralne discipline. (1939: 157) U radu se ističe ova kritika s ciljem ukazivanja na to da su osim konstruktivnih kritika neki književni kritičari donosili i zaključke utemeljene na predrasudama o tome da zavisno o spolu književnika njegovo djelo treba imati točno određene karakteristike što je predstavljalo otegotnu okolnost ženama na putu do književne afirmacije.

4.1. Društveno politički angažman

Književnice međuratnog perioda sudjelovale su u društveno političkim organizacijama i književnim skupinama te su se bavile različitim zanimanjima. Jedna od najistaknutijih spisateljica međuraća, Maria Dąbrowska, bila je aktivna u narodnom pokretu za nezavisnost tijekom Prvog svjetskog rata, ali i jedna od pisaca koji su kasnije upotrijebili svoj književni status kako bi pokrenuli brojne prosvjedne akcije protiv ograničavanja građanskih sloboda i

---

⁸ Usp. Fik, Ignacy. *20 lat literatury polskiej (1918-1938). Część druga "Rodowodu społecznego literatury polskiej"*. Kraków: Czytelnik, 1939. Str.155, 156, 157

protiv metoda koje su se primjenjivale na političke zatvorenike.⁹ Prva polovica međuratnog perioda obiluje književnim skupinama koje su obogatile poljsku književnost novim i originalnim idejama. Unatoč tome što žene u književnim grupama nisu bile brojne treba naglasiti da je njihova uloga bila itekako bitna, pogotovo ako uzmemo u obzir da je inicijativu za osnivanjem književne skupine *Przedmieście* preuzela upravo žena, književnica Helena Boguszevska. U eseju *Twórcy „Przedmieścia” – Helena Boguszevska, Jerzy Kornacki*, koji je objavio pod svojim uredništvom Bolesław Faraon u *Prozaicy dwudziestolecia międzywojennego*, Kazimierz Ptak navodi da je Boguszevska surađivala s organizacijom *Polski Komitet Opieki nad dzieckiem*¹⁰ i aktivno se zanimala za dječju psihi i situaciju djece s posebnim potrebama. Jedno vrijeme bila je urednica časopisa *Świat, dom i szkoła*, a njene članke su objavljivali časopisi *Bluszcz*, *Tygodnik Ilustrowany*, *Wiadomości literackie* i *Kobieta Współczesna*. (Faraon, 1974: 51) U okviru djelatnosti grupe *Przedmieście*, zajedno s mužem angažirala se i u političkim aktivnostima ljevice, surađivala s društvenim organizacijama *Liga Obrony Praw Człowieka i Obywatela*¹¹ i *Międzynarodowa Organizacja Pomocy Rewolucjonistom*¹². (Ibid.: 52) Kwiatkowski naglašava da je grupa imala ambicije i izvan okvira književnosti te da su se članovi bavili društvenom i političkom djelatnošću, (1990: 31) gdje se posebno ističe ime Haline Krahelske, aktivistice socijalističkog pokreta, državne službenice, publicistkinje i ujedno književnice. Krahelska je sudjelovala u političkim akcijama poljske ljevice, a što se tiče njene društvene djelatnosti bitno je naglasiti da se zauzimala za bolji položaj žena i majki na tržištu rada o čemu svjedoči njena knjiga *Praca kobiet w przemyśle współczesnym* objavljena 1932. godine u kojoj Krahelska piše o važnosti omogućavanja ženama stjecanja prava na jednakost s muškarcima na tržištu rada ne samo na papiru nego i provedbu tog zakona u praksi.¹³ Susretanje s teškim položajem radničke klase nagnalo ju je na suradnju s već spomenutom društvenom organizacijom *Liga Obrony Praw Człowieka i Obywatela* i dovelo do radikalizacije njenih pogleda da bi 1937. godine bila jedna od osnivača društveno političke organizacije poljske inteligencije *Klub demokratyczny*¹⁴. Članica književne skupine *Przedmieście* bila je i Kazimiera Muszałówna,

⁹ Usp. URL: <http://www.biblioteka-komorow.pl/biblioteka/maria-dabrowska> (2018-30-7)

¹⁰ Polski Komitet Opieki nad Dzieckiem - los (str.1) URL: <https://fbc.pionier.net.pl/details/nn2n89R> (2018-29-7)

¹¹ URL: <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Liga-Obrony-Praw-Czlowieka-i-Obywatela;3932505.html> (2018-29-7)

¹² URL: <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Miedzynarodowa-Organizacja-Pomocy-Rewolucjonistom;3940911.html> (2018-29-7)

¹³ Usp. URL: <http://lewicowo.pl/o-rzeczywista-ochrone-pracy-kobiet/> (2018-29-7)

¹⁴ URL: <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Kluby-Demokratyczne;3923097.html> (2018-29-7)

jedna od prvih poljskih sportskih novinarki koja je 1927. godine osnovala poljski časopis za žene *Start*, a svoje članke je objavljivala i u novinama *Bluszc*, *Kobieta Współczesna* i *Kurier Codzienny*.¹⁵ Muszatówna je bila članica organizacije *Polskie Stowarzyszenie Kobiet z Wyższym Wykształceniem*, a 1939. godine za izniman društveni angažman dobila je državno priznanje *Krzyż Zasługi*.¹⁶

Najaktivniji angažman na književno sociološkom planu među spisateljicama međuratnog perioda može se pripisati Zofii Nałkowskoj koja je vrlo agilno djelovala u književnom i kulturnom životu tog razdoblja. Brudnicki piše da se, nakon što se udala za pjesnika Leona Rygiera, Nałkowska počela kretati u krakovskim književnim krugovima što je pridonijelo oblikovanju njenog književnog izričaja. (1969: 21) Što se tiče političkog svjetonazora Nałkowske Brudnicki (Ibid.) ističe kako je na njega djelomično utjecao drugi muž Nałkowske, Jan Gorzechowski, koji je bio aktivni pobornik lijevo orijentirane stranke PPS¹⁷. Brudnicki smatra dakle da su na oblikovanje književnog izričaja i političkih stavova Nałkowske uvelike utjecali njeni muževi, a Zawiszewska u *Literatura kobiet w latach 1918-1939 z perspektywy feministycznej. Rekonesans* piše da je književna kritika često donosila ovakve zaključke o književnicama na osnovu njihovog odnosa s muškarcima, bilo s očevima, braćom, partnerima ili muževima. (2006: 174) Čak i u slučaju kada je književnica u usporedbi s partnerom poznatija i ima veći književni opus što potkrepljuje primjerom Helene Boguszevske i Jerzyja Kornackog. (Ibid.) Kako navodi Pieńkowska u biografiji *Zofia Nałkowska* (1975: 37), književnica je smatrala da je revolucija neophodna, ali se istovremeno bojala njenih posljedica. Pieńkowska opisujući nadalje koje je sve društvene i kulturne funkcije obnašala i kako se Nałkowska afirmirala kao književnica u prvim godinama međuraća, piše da je sudjelovala u osnivanju tadašnjeg Sindikata poljskih književnika, bila potpredsjednica poljskog PEN kluba i predstavljala poljske pisce na međunarodnim kongresima, a tijekom izvjesnog perioda je bila i predsjednica PEN kluba. 1929. godine dobila je književnu nagradu grada Łódź, 1933. godine postala je jedina ženska članica jedne od najvažnijih književnih institucija u to vrijeme *Polska akademia literatury*¹⁸ a 1936. godine dobila je državnu književnu nagradu za roman *Granica*. Također je bila članica prozne književne grupe

---

¹⁵ Usp. URL: https://pl.wikipedia.org/wiki/Kazimiera_Musza%C5%82%C3%B3wna (2018-29-7)

¹⁶ Ibid.

¹⁷ Polska Partia Socjalistyczna

¹⁸ <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Polska-Akademia-Literatury;3959724.html>

Przedmieście koja je bila u skladu s njenim političkim opredjeljenjem i s njenim interesom za ljude na margini društva.¹⁹ O tome koliko je Nałkowska bila utjecajna govori činjenica da je vodila književni salon u svom vlastitom domu gdje su se okupljale poznate ličnosti književnog i kulturnog života i raspravljale o aktualnim društveno političkim i književnim temama. Na taj način je običavala upotrijebiti svoj položaj u umjetničkoj instituciji *Instytut Propagandy Sztuki*²⁰ za podizanje društvenog položaja mladih pisaca u usponu. (Brudnicki, 1969: 23) Uz njenu pomoć Pola Gojawiczyńska je dobila književnu stipendiju koja joj je omogućila boravak u tadašnjoj pokrajini Šleskoj tijekom kojeg je doživjela prijelomno razdoblje za svoje književno stvaralaštvo, (Faraon, 1974: 151) a Bruno Schulz je objavio *Sklepy Cynamonowe* također uz njeno ohrabrenje tijekom književnih druženja i okupljanja pisaca u stanu Nałkowske u Varšavi.²¹

5. Ženska proza međuraća

Poljske književnice u međuratnom periodu uglavnom su pisale djela širokog spektra proznih vrsta koji je obuhvaćao roman, reportažu, novelu, pripovijetku te cikluse romana, a kao što se već prethodno u radu istaknulo, broj žena koje su se posvetile pisanju bio je znatno veći nego u prethodnim naraštajima. (Kraskowska, 1999: 13) Žensko književno stvaralaštvo ovog perioda bilo je najproduktivnije na području društvenog i psihološkog romana pa će se u ovom dijelu rada pisati upravo o najistaknutijim tendencijama koje su usvojile u tim vrstama romana. Kazimierz Ptak u *Tworcy "Przedmiescia"* - *Helena Boguszezwska, Jerzy Kornacki* piše da je tridesetih godina 20. stoljeća objavljeno nekoliko knjiga od velikog društvenog značaja i umjetničke vrijednosti koje su napisale žene. Isto tako Ptak tvrdi da ta djela nisu bila samo opis društvene edukacije i rehabilitacije žena i pokušaj uklanjanja rodних stereotipa u književnosti nego i svojevrsna optužba povijesti i društva od strane pojedinca zbog situacije u kojoj se nalazi. (Faraon, 1974: 75) Autorice društvenih i psiholoških romana posebnu pozornost posvećuju opisu situacije žene u patrijarhalnom društvu u kojemu žena ne pronalazi sreću, a muškarac u većini romana biva prikazan kao jedan od razloga za njenu nesreću. (Zawiszezwska, 2006: 190)

¹⁹ Nasiłowska (2008) piše da je Nałkowska posjećivala zatvorenike u zatvorskim ćelijama i na taj način skupila materijale koji su je inspirirali za pisanje romana *Ściany świata* (1931), a njeni posjeti zatvoru bili su u sklopu sudjelovanja u aktivnostima udruge *Towarzystwo Opieki nad Więźniami*.

²⁰ <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Instytut-Propagandy-Sztuki;3914974.html>

²¹ Usp. Kraskowska, Ewa. *Nałkowska i Schulz, Schulz i Nałkowska* // *Teksty Drugie*, 1999. 1-2, str. 212

Nagle promjene u svim područjima života u međuratnom periodu itekako su imale utjecaj na tematiku, oblik i strukturu svih proznih vrsta pa tako i na roman čiji je temelj postala psiha glavnog junaka i tajna njegove svijesti i podsvijesti. (Faraon, 1974: 11) pisci više nisu bili opterećeni time da u pisanju moraju tematizirati neovisnost, ali su kao i čitav poljski narod bili suočeni s ostalim problemima u državi koji su utjecali na njih zbog čega se u prozi međuraća pojavljuje težnja za analizom društvenih pojava i ljudske svakodnevice te porast interesa za određene društvene skupine ili pojedince koji ih predstavljaju. Autori psiholoških romana međuraća pokušavaju odgovoriti na pitanje tko je čovjek i je li ga moguće upoznati u potpunosti te kakav utjecaj imaju društvo i okolina na oblikovanje osobnosti pojedinca. Na ova pitanja pokušava odgovoriti Zofia Nałkowska u svom najpoznatijem romanu *Granica* u kojemu se društvena i psihološka problematika isprepliću s pitanjem o granici moralnog relativizma pojedinca. (Nasiłowska, 2008: 36) Kwiatkowski u *Dwudziestolecie międzywojenne* uvrštava Nałkowsku i Dąbrowsku među troje najvećih pisaca psihološkog realizma međuraća (2000: 226) i napominje da je ženska psiha u međuratnom periodu prolazila kroz bitan proces emancipacije i da je psihologizam u ženskoj književnosti dobivao na kvaliteti na način da su se autorice u pisanju koristile raznim narativnim tehnikama i sredstvima poput unutarnjeg monologa, struje svijesti i retrospekcije. (2000: 251) Kao primjer tih tehnika Kwiatkowski navodi subjektivnu viziju svijeta pojedinca i povratak u prošlost pomoću uspomena iz romana *U potrazi za izgubljenim vremenom* Marcela Prousta koji je bio jedan od izvora inspiracije za autore psihološkog romana međuratnog perioda.

5.1. Društveno socijalna tematika

U međuratnom periodu među piscima je bila popularna socijalna proza, a politička i društvena situacija u kojoj se tada nalazila Poljska utjecale su i na problematiku u djelima književnica međuraća. Pryszczewska Kozołub (1998: 156) piše da su se žene pokazale kao vrlo dobre promatračice društvenih i političkih procesa te da su na temelju promatranja, a nerijetko i vlastitih iskustava, u velikom broju književnih djela predstavile svakodnevicu poljskog čovjeka koji se bori za opstanak i pokušava preživjeti i pronaći smisao u životu u kojemu se susreće s raznim problemima poput nezaposlenosti, siromaštva i nepravde. Kao što je već rečeno, književnice su osim pisanja radile i u školama, vrtićima, društvenim

domovima i domovima za nezbrinutu djecu pa su i zbog direktnog kontakta s djecom bile vješte u pisanju dječje književnosti. Iako je to književnost pisana prvenstveno za djecu i mladež, autorice nisu izbjegavale aktualne teme i tendencije u književnosti pa su u svojim djelima predstavljale težak život djece iz raznih društvenih slojeva poput one bez krova nad glavom, zlostavljane, napuštene i djece s posebnim potrebama. (Zawiszewska, 2006: 183) Njihovu pažnju privlačio je svakodnevni život u marginalnim sredinama, život stanovnika židovskih enklava, zatvorenika, bolesnika, beskućnika u prihvatilištima, prostitutki i ostalih ljudi s ruba društva. (Ibid.: 189)

5.1.1. Društveni roman Helene Boguszevske

Karakteristična po socijalnoj prozi bila je već spomenuta književna skupina *Przedmieście* koju su osnovali Helena Boguszevska i Jerzy Kornacki. Boguszevska i Kornacki su osmislili program koji je odbacivao fikciju, a važnost pridavao promatranju i istraživanju činjenica u društvu. (Kwiatkowski, 2000: 43) Sam naziv grupe nam daje do znanja da su se članovi skupine zanimali za ljude koji žive u siromašnim predgrađima velikih gradova, nacionalne manjine, potlačene društvene slojeve, radničku klasu i ostale ljude koji žive u bijedi i nezaposlenosti. Uspjeh romana *Cale życie Sabiny* i *Ci ludzie* osigurali su Boguszevskej visoku poziciju u književnoj hijerarhiji, a drugi od navedenih romana njeno je prvo veliko književno postignuće koje je otkrilo njen talent i vrstu književnoumjetničkog stila (Faraon, 1974: 52) Junaci romana *Ci ludzie* dolaze iz siromašnog pregrađa Varšave, a njihov svakodnevni život je borba za egzistenciju i suočavanje s raznim problemima poput nezaposlenosti, teškog fizičkog rada, bolestima i ukratko rečeno, snalaženjem na sve moguće načine kako bi preživjeli. (Ibid.: 55) Kraskowska u eseju *Świat według Boguszevskiej i po kobiecemu* iznosi svoj stav u vezi svijeta predstavljenog u romanu *Ci ludzie* pišući da bi naslov romana mogao biti i „Te kobiety“ jer prikazuje težak život žene kao domaćice koja vodi brigu o kućanstvu i djeci koju pokušava prehraniti iako za to nema financijskih sredstava, a uz to radi i kao služavka i čistačica u bogatim obiteljima. (1997: 98) Takvim prikazom teškog života žena u siromašnim predgrađima Boguszevska je imala za cilj osvijestiti javnost o tome koliko je posao domaćice težak i podcijenjen, pogotovo u bijedi i siromaštvu. Boguszevska je

detaljno prikazala proces koji se događa u psihi čovjeka koji se trudi, a nikako ne može pronaći posao, što ga u konačnici dovodi do iscrpljenosti, siromaštva, depresije, gladi pa navodi čak i na samoubojstvo jer mu je onemogućeno pronalaženje smisla u životu. (Faraon, 1974: 55) S obzirom na to da su nezaposlenost i neimaština bili jedni od najvećih problema Poljske u međuratnom periodu, može se ustvrditi da je u romanu prikazana životna situacija velike većine poljskog naroda. Svi događaji u romanu se vrte oko životne drame čovjeka kojemu su uništeni dostojanstvo, snovi, sreća i nada u bolji život. (Ibid.: 56) Unatoč svemu tome, Boguszevska uspijeva prikazati čar života u takvoj zajednici gdje se ljudi vesele malim stvarima, gdje na vrijednosti dobiva ono što nije materijalno, poput majčinske ljubavi, večernjih razgovora, igara i druženja. (Ibid.: 57) Ljude na neki način spaja čak i društvena nepravda koja im je nanesena jer se jedni drugima jadaju, suosjećaju i poistovjećuju se jedni s drugima. Boguszevska i njen suprug, Jerzy Kornacki, zajednički su napisali društveni roman *Jadą wozy z cegłą* objavljen 1935. godine u kojemu dolaze do izričaja njihove programske težnje i definicija njihovog odnosa prema stvarnošću. (Ibid.: 66)

5.1.2. Društveni roman Pole Gojawiczyńskiej

Budući da nije imala priliku steći visoko obrazovanje, put do književnog uspjeha Pole Gojawiczyńskiej nije bio nimalo lak, ali unatoč otegotnim životnim okolnostima njen talent i uloženi trud urodili su plodom iako je nepovjerljiv stav književne kritike prema njenim djelima dodatno usporio književnu afirmaciju Gojawiczyńskiej. (1974: 156) Budući da se u svojoj karijeri susretala s financijskim poteškoćama, nedostatkom obrazovanja i neodobravanjem poljske književne kritike, možemo razumjeti zašto se u njenim romanima pojavljuju feministički motivi poput borbe žena za svoje pravo na sreću i uspjeh u životu na privatnom i poslovnom planu. Potpuno priznanje kritike i javnosti Gojawiczyńska dobiva tek u drugom desetljeću međuraća, a za *Dziewczęta z Nowolipek* dobiva i književnu nagradu *Nagroda Miasta Stołecznego Warszawy* ²² te se nakon toga učvrstila njena pozicija kao književnice. (Ibid.: 152) Boravak u tadašnjoj Šleskoj značio je puno za oblikovanje književnog izričaja Gojawiczyńskiej jer joj je dao priliku promatrati život ljudi na tom području i na osnovu toga napisati zbirku pripovijetki *Powszedni dzień* i roman *Ziemia Elżbiety* u kojima je uspješno

---

²² <http://www.kulturalna.warszawa.pl/nagroda-literacka.html> (30-7-2018)

povezala tešku životnu situaciju tamošnjeg naroda s aktualnim društvenim i političkim pitanjima. (Ibid.:159) U *Ziemia Elżbiety* prvotno je u centru pažnje proces dozrijevanja glavne junakinje, ali nakon toga u prvi plan dolaze ekonomska kriza, nezaposlenost, komunistički pokret, bunt rudara i nacionalizam u Njemačkoj. (Ibid.: 161) Zbog navedenih motiva Józef Zbigniew Białek u *Epika dnia powszedniego – Pola Gojawiczyńska*²³ zaključuje da je Gojawiczyńska u pisanju pratila trend realizma aktualan u tridesetim godinama 20. stoljeća. (Ibid.: 163) Upravo su odrastanje u siromašnoj sredini i težak život omogućili Gojawiczyńskoj vjerno predočanje života ljudi iz određene društvene sredine jer sve o čemu je pisala osobno je iskusila ili vidjela vlastitim očima. Vrhunac svog književnog stvaralaštva dosegla je autobiografskim prikazom društvene sredine iz njenog djetinjstva u romanu *Dziewczęta z Nowolipiek* i stvorila vlastiti književni stil kombinirajući ekspresionističke i realističke tendencije (Ibid.: 164) dok daljnje usavršavanje svog spisateljskog talenta Gojawiczyńska postiže romanom *Rajska Jabłoń*. (Ibid.: 174) Ono što ove romane čini značajnima za poljsku književnost je autentičnost i bliskost autorice sa svijetom predstavljenim u romanima zbog čega su se čitatelji mogli prepoznati u junacima romana jer su čitali o svakodnevnom životu malih, jednostavnih ljudi i o bolnoj sudbini naroda na marginama poljskog društva. Józef Zbigniew Białek na kraju svog kritičkog eseja o stvaralaštvu Pole Gojawiczyńskiej *Epika dnia powszedniego – Pola Gojawiczyńska* zaključuje da je Gojawiczyńska snagom svog talenta i konstantnim radom i usavršavanjem dostigla status prvorazredne književnice suvremene poljske književnosti. (Ibid.: 178) Put do književnog uspjeha Pole Gojawiczyńskiej bio je dakle otežan i složen, ali je ujedno i tipičan primjer procesa koji je gotovo svaka žena u međuratnom periodu morala proći da bi postala priznata književnica jer su predrasude o tome da žene pišu samo lako čitljivu književnost bile duboko ukorijenjene u poljskom društvu i u književnoj kritici.

5.1.3. Društveni roman Marije Dąbrowske

Prvo razdoblje svoje publicističke i književne djelatnosti Maria Dąbrowska posvetila je ponajprije društvenom angažmanu zbog pozitivističkog uvjerenja da umjetnik jedan dio svog talenta treba posvetiti potrebama države i naroda i da je to njegova društvena obveza. (Ibid.: 122) Prije nego što je objavila svoj najpoznatiji roman *Noce i dnie* (1932-1934), Dąbrowska

---

²³ Usp. Faraon, B. *Prozaicy dwudziestolecia międzywojennego*, 1974. Warszawa, str.163

piše zbirku pripovijetki socijalne tematike *Ludzie stamtąd* (1926) u kojima predstavlja svijet poljoprivrednih radnika s ciljem ukazivanja na njihove moralne vrijednosti i dostojanstvo što svjedoči o izrazu društvene solidarnosti tog djela kao i same autorice. (Nasiłowska, 2008: 42-43) Korzeniowska (1954: 427) ističe da način prikazivanja uvjeta života poljoprivrednih radnika upućuje na razvoj realizma u književnom izričaju Dąbrowske i na smjer u kojem će autorica krenuti u pisanju svog najpoznatijeg romana. Kroz osobine junaka i njihovu sudbinu Dąbrowska želi ukazati na društvene procese koji su se zbivali početkom 20. stoljeća poput sve prisutnije tendencije prelaska seljaka u gradove gdje su jedva uspijevali naći čak i slabo plaćene poslove što je generiralo porast klasne neravnopravnosti u kapitalističkom društvu. (Ibid.: 429) Kao prijelomnu točku za međuratni roman Zawiszewska smatra objavljivanje obiteljske sage *Noce i dnie* Marije Dąbrowske jer je s njim u književnosti oslabio utjecaj modela Stefana Żeromskog, Wacława Berenta i Juliusza Kadena-Bandrowskog. (2006: 188) Ovaj roman je pun egzistencijalnih i filozofskih pitanja koja nisu toliko prisutna u romanu 19. stoljeća, a tiču se čovjekova promišljanja o vremenu, prolaznosti i osjećaja da je dio jedne velike cjeline. (2008: 45) Unatoč tome što su glavni junaci romana pripadnici sitnog plemstva Dąbrowska u *Noce i dnie* pokazuje da povijesne promjene nisu dovele u pitanje egzistenciju samo najnižih društvenih slojeva, već i ostalih slojeva kojima je narušen način života, a s time i njihov identitet i pozicija u društvu.

5.2. Ženski identitet i psiha u ženskoj prozi međuraća

U međuratnom periodu tri psihološka romana koje su napisale žene imaju kao središnju temu analizu ženske psihe, a riječ je o romanima *Całe życie Sabiny* Helene Boguszevske, *Cudzoziemka* Marije Kuncewiczowe i *Przygoda w nieznanym kraju* Aniele Gruszeckie.

U svom vodiču *Pisarki polskie od średniowiecza do współczesności*. Przewodnik Borkowska, Czermińska i Philips tvrde da je generacija poljskih književnica koje su debitirale u prvom desetljeću 20. stoljeća izvršila proces feminizacije kulture što znači da su svojim književnim stvaralaštvom srušile tabu oko povezanosti bioloških procesa i kulture. (2000: 87) Iako je većina književnica slijedila već ustaljene književne uzore, navedene autorice naglašavaju kako je upravo ova generacija književnica uvela u poljsku književnost feministički diskurs i

opis iskustava poput trudnoće, menstrualnog ciklusa i menopauze koji su do tada bili tabu tema u društvu. (Ibid.) Najistaknutije književnice međuratnog perioda, Nałkowska i Dąbrowska sačuvala su vezu s mladenačkim razdobljem stvaralaštva kojim je upravljala fascinacija spolom i svjesnost o vlastitoj seksualnosti. (Ibid.: 88) Nakon što je objavila *Lodowe pola* tj. prvi dio trilogije *Kobiety*, još dugi niz godina predmet zanimacije i inspiracije Zofie Nałkowske bio je ženski svijet, što pokazuju drugi dio trilogije *Księżę* i treći dio *Rówieśnice* te roman *Narcyza* u kojem je Nałkowska sagradila sliku samostalne, financijski neovisne i sposobne žene. Spisateljica Maria Jehanne Wielopolska ovakvom prikazu žene, koja je samostalna i snažna, dodaje i osjećaj patriotizma te u svom romanu mijenja tradicionalnu sliku Poljakinje kao majke i domaćice. Naime, glavna junakinja njenog najpoznatijeg romana *Kryjaki* pokušava sudjelovati u siječanjskom ustanku, a upravo je po ovoj originalnoj vezi patriotizma i feminizma karakteristična njena proza. O ljubavi, okrutnosti i nasilju u životu žena nastavlja pisati i u međuratnom periodu u romanu *Femina*. (2000: 94) Na sasvim drugačiji način ženski svijet predstavlja Pola Gojawiczyńska u socijalnom romanu *Dziewczęta z Nowolipiek*. Autorica pesimističkim tonom opisuje život siromašnih djevojaka koje u djetinjstvu maštaju o boljem i sretnijem životu, ali nailaze na razočarenje kada odrastu. Za ženski svijet se zanimala i Maria Kuncewiczowa te je u međuratnom periodu napisala i objavila roman *Przymierze z dzieckiem* na temu trudnoće, poroda i majčinstva te roman *Twarcz mężczyzny* na temu odnosa između žena i muškaraca. Majčinstvo kao motiv pojavljuje se i u književnosti Wande Melcer u njenom romanu *Swastyka i dziecko* u kojemu autorica opisuje porod kao vrlo bolno iskustvo, a Górnicka-Boratyńska u svom tekstu *W poszukiwaniu starszych siostr.* Wanda Melcer - próba portretu ističe da je ovim romanom autorica htjela naglasiti da se bol pri porodu često omalovažava i zaboravlja jer se na nju gleda kao na nešto što žena jednostavno mora pretrpjeti. (Nasiłowska, 2001: 131) Sudbinu žena za vrijeme revolucije 1905. godine predstavila je Ewa Szelburg Zarembina ciklusom romana *Rzeka kłamstwa*, dok je o životu samohrane majke Zarembina pisala u romanu *Polne grusze*. Žensku tematiku u svom stvaralaštvu zaključila je kratkim pripovijetkama u tri dijela pod imenom *Chusta świętej Weroniki*. (2000: 103) Može se zaključiti da je većina spisateljica međuratnog perioda bilo fascinirano ženskim svijetom i da su htjele na neki način promijeniti sliku žene u društvu i pokazati koliko je teško biti žena, posebice u vrijeme političkih i ratnih previranja. Vrlo često u romanima koje su napisale žene u međuratnom periodu prisutan je motiv tjelesnosti, fascinacije tijelom i svime što se zbiva s njime, uključujući bolest, trudnoću,

menstrualni ciklus i ostale biološke procese koji se odvijaju u ljudskom organizmu. (Kraskowska, 1999 : 96)

5.2.1. Ženski identitet u ranom stvaralaštvu Zofie Nałkowske

Roman *Kobiety* s kojim je 1906. godine debitirala Zofia Nałkowska prožet je motivom ženskog sazrijevanja, a identitet žene i njena emancipacija bili su glavni predmet zanimanja Nałkowske u ranom stvaralaštvu. Junakinje njenih romana tražile su smisao života i pokušavale odgonetnuti tajnu svog identiteta. Hanna Kirchner u eseju *Modernistyczna młodość Zofii Nałkowskiej* (1968: 69) definira njeno rano stvaralaštvo kao traženje uzora, oblikovanje književnog stila i težnju za formulom karakterističnom samo za nju što je dalo autobiografski karakter njenim ranim književnim djelima jer je Nałkowska, kao i njene junakinje, sazrijevala i oblikovala svoju osobnost. Kraskowska (1999: 72) navodi kako je u svojoj ranoj fazi Nałkowska bila sama sebi glavni izvor inspiracije. Nałkowska je bila svjesna svojih sposobnosti, talenta, ljepote i kako uočava Kraskowska, zaljubljena u samu sebe, ali nakon završetka Prvog svjetskog rata posvetila se drugačijoj tematici, što Kraskowska povezuje s početkom zanimanja za svijet i sve što ju okružuje. Borkowska, Czermińska i Phillips (2000: 90) navode da u kasnijim djelima najpoznatijih autorica međuraća nećemo pronaći feminističke motive i kritiku patrijarhalnog društva. Brudnicki (1969: 17) ukazuje na tragičnost nekih od junakinja npr. u romanu *Węże i róże* gdje je žena prikazana kao lik izopćen iz društva u smislu da je prepuštena sama sebi, bez muževe ljubavi i pomoći u odgoju djeteta s posebnim potrebama, ali većina ženskih likova ovih romana utjelovljuje feminističke postulate i predstavlja snažne i samostalne žene koje su samopouzdana do te mjere da same sebe obožavaju i svjesne su svog narcizma (Kirchner, 1968: 70) Što se tiče feminizma u njenim dramskim djelima Kwiatkowski (2001: 418) ističe da u drami *Dom kobiet* na sceni ne nastupa niti jedan muškarac iz čega zaključuje da je Nałkowska htjela ostaviti dojam da postoji svijet u kojemu su samo žene, a muškarcima ulaz nije dopušten.

Što se tiče početka borbe žena za biračko pravo u Poljskoj, Koper (2011: 16) na zanimljiv način navodi kakvu je reakciju javnosti izazvao govor Zofie Nałkowske dvije godine nakon što je održan prvi poljski ženski kongres na kojem se raspravljalo o borbi žena za biračko pravo. Zofia Nałkowska je svojim nastupom šokirala javnost te izazvala neočekivano pozitivnu

reakciju publike. Nije ju bilo strah za problem prostitucije okriviti i same žene jer su i one dio društva koje odbacuje žene koje se pokušavaju financijski osamostaliti. Potaknula je raspravu o raznim tabu temama poput nevjere u braku s muškarčeve strane koja je postala toliko učestala da je došlo do nepisanog pravila prihvaćanja nevjere i suprotstavljala se tvrdnji da je životni cilj žene postati majka. Sam referat i njegovo objavljivanje šokirali su javnost, a dio starijih aktivistica zgražao se nad izjavama Nałkowske što samo govori koliko je sadržaj govora odstupao od društveno prihvaćenih normi toga vremena (Ibid.: 19). Može se zaključiti da feministička misao Nałkowske nije obuhvatila neke ključne feminističke probleme poput svjesnog majčinstva i ravnopravne pozicije žena pri zapošljavanju (1999: 72), ali je istaknula, kao prvo, koliko je bitno za ženu izgraditi vlastiti identitet koji nije formiran prema principima koje su nametnuli muškarci i, kao drugo, da su osamostaljenje i obrazovanje ključni u izgradnji ženine osobnosti. Nałkowska nije težila izjednačavanju spolova nego je naglašavala razliku između muškog i ženskog spola kao pozitivnu činjenicu koja ženama daje do znanja da su jednako važne kao i muškarci, ali na svoj način. (Krajewska, 2011 : 97) 1983. godine Šafranek piše: „Jer kako neko reče 'ne pišu sve žene u ženskom rodu' (za što su, usput budi rečeno, često imale i opravdanje zbog vlastitog izgrađivanja u 'muškoj' kulturi, jeziku i društvu, a često bogami i valjane razloge: umjesto da iskazuju i valoriziraju svoju različitost, sve do pred neki dan, činilo im se važnijim da dokažu svoju 'jednakost').“²⁴ Ovakvog mišljenja je bila dakle i Nałkowska, ali bitno je naglasiti da su njeni stavovi bili daleko ispred dominantnih stajališta vremena u kojem je živjela. Naposljetku, Nałkowska je smatrala da žene mogu potpuno uživati u životu i biti ostvareni ljudi tek kada odbace nametnute moralne pretpostavke i oslobode svoje tijelo od nepisanih društvenih pravila koja ga pritišću.

5.2.2. Irena Krzywicka i sloboda ženskog tijela

Irena Krzywicka je bila poznata publicistkinja, autorica mnogobrojnih recenzija književnih djela i književnica međuraća koja je pisala za popularne književne novine *Wiadomości literackie*. 1930. godine objavljen je njen roman *Pierwsza krew* i kako tvrdi Koper (2011: 118), događaji privatnog života tinejdžerica koje otkrivaju vlastitu seksualnost bili su novost u književnosti dok je sam naslov otvarao tabu temu zbog čega je na račun Krzywicke upućeno mnogo negativnih komentara. Iako je zanimanje za žensku psihu i erotiku

---

²⁴ Šafranek, I. *Ženska književnost i žensko pismo*. Republika : mjesečnik za književnost, umjetnost i društvo, 1983. Str.8

već potaknula proza iz prethodnog razdoblja Mlade Poljske, a posebice proza Žeromskog (Nasiłowska, 2008: 34), tematika tjelesnosti u književnosti i dalje je izazivala burne reakcije kritike i čitalačke publike. Ženska književnost međuraća dodatno je probila tabu oko teme tijela i procesa koji se u njemu zbivaju, a autorice su otvorenije pisale o menstruaciji, trudnoći, porodu, dojenju, erotskim potrebama, pobačaju i starenju. (2006: 191) Jedna od tih autorica bila je, već spomenuta u radu, Wanda Melcer koja je u romanu *Wrzeście kobiety* prikazala menstrualni ciklus kao traumatično iskustvo, nadalje, Zofia Nałkowska je progovorila o temi ženske erotike i zalagala se za pravo žena na uživanje u svom tijelu, a Irena Krzywicka je tu ideju proširila tako što je zagovarala potpunu slobodu ženskog tijela i objavljivala članke u kojima je kao i Melcer bez imalo ustručavanja opisivala najintimnije biološke procese koji se događaju u ženinom tijelu. 1932. godine *Wiadomości literackie* su objavile njen članak *Sekret kobiety* u kojem Krzywicka potiče žene da postanu svjesne vlastite spolnosti i uvjerava ih da ne trebaju skrivati pojave i osjećaje koji su uz spolnost prirodno vezani. U međuratnom periodu objavila je još nekoliko proznih djela: *Kobieta szuka siebie*, *Walka z Miłością* i *Zwycięska samotność*. Svojom novinarskom djelatnošću i književnim stvaralaštvom zalagala se za ravnopravnost žena u obiteljskom i društvenom životu te seksualnu slobodu u braku, a kao primjer je bio njen brak s Krzywickim i dugogodišnja veza s Boyem Żeleńskim. (Krajewska, 2011: 50) Ako uzmemo u obzir da se Krzywicka zalagala za pravo žena na kontracepciju, pobačaj i svjesno majčinstvo, može se ustvrditi da je živjela daleko ispred svoga vremena jer su upravo to jedni od glavnih postulata feminizma i u današnje doba. Unatoč tome što je Krzywicka smatrana za glasnogovornicu ženskih prava, njen odnos prema književnosti žena je dvoznačan budući da s jedne strane brani ženski intelekt i spisateljski talent, a s druge strane izjavljuje da su žene previše bojažljive, poslušne i da ženska književnost tek treba biti napisana. (Kraskowska, 1999: 31) U svom pamfletu *Jazgot niewieści czyli przerost stylu* Krzywicka izražava svoju kritiku književnog metaforičkog stila poljskih prozaistica tog doba. Iako naglašava da se radi o talentiranim spisateljicama predbacuje im pretjerivanje s metaforama, epitetima i nedostatak stila, a samu sebe ne uvrštava u tu grupu tj. stavlja sebe iznad te kritike. (Krajewska, 2011: 53) Što se tiče samog braka kao zajednice muškarca i žene, Krzywicka je smatrala da bi trebale postojati dvije faze braka. Prva bi bila „prijateljski brak“ tijekom kojeg bi se supružnici upoznali i shvatili žele li stvoriti potomstvo i provesti ostatak života zajedno, a tek onda stupiti u drugu etapu i osnovati obitelj. Krzywicka je isticala da je neophodno promišljati i o broju djece jer on mora

biti u skladu s finansijskim mogućnostima supružnika. *Wiadomości literackie* su 1932. godine počele objavljivati njenu kolumnu *Życie świadome* u kojoj je pisala o kontracepciji, pobačaju i planiranju potomstva.²⁵ Zajedno s Boyem otvorila je ambulantu za svjesno majčinstvo čiji je cilj bio educirati mlade žene o seksualnosti i majčinstvu, ali Crkva se oštro usprotivila postojanju takve klinike i kritizirala njen rad što je dovelo do smanjene popularnosti i u konačnici do zatvaranja ambulante.

5.2.3. Psihološki roman Helene Boguszevske

Kraskowska u *Piorem niewieścim* piše da motiv bolesti u ženskoj prozi međuratnog perioda predstavlja krizu osobnosti i želju za bijegom od stvarnosti, a stvarnost od koje glavne junakinje žele pobjeći su silne obaveze vezane za obitelj i dom zbog kojih se žena psihički i fizički "troši" i ne može se posvetiti sama sebi jer je njen život orijentiran prema drugima. Fabularna osnova psihološkog romana *Cale życie Sabiny* Helene Boguszevske je stanje uma umiruće osobe koja je svjesna da umire i promišlja o svom životu. Jerzy Kwiatkowski u *Literatura dwudziestolecia* navodi neke sličnosti romana *Cale życie Sabiny* s romanom *Cudzoziemka* poput toga da se oba romana odvijaju iz dvije vremenske perspektive od kojih se prva odnosi na sadašnjost u kojoj pripovijeda pripovjedač, a druga na vrijeme u kojemu su se odvijale uspomene kojih se prisjećaju glavne junakinje. Isto tako, oba romana su svojevrsan pre-smrtan obračun glavnih junakinja s vlastitim životom. (Kwiatkowski, 1990: 263) Takav pogled na život je prema Kwiatkowskiom karakterističan za prozu drugog desetljeća međuratnog perioda jer se polako počinje osjećati napetost koja je nagovještavala početak Drugog svjetskog rata. U *Cale życie Sabiny* glavna junakinja je sasvim prosječna žena koja se ni po čemu posebno ne ističe što svjedoči o cjeloživotnom predmetu zanimanja Boguszevske za "male", prosječne ljude i njihovu svakodnevicu. Boguszevska se ne trudi prikazati svoju junakinju posebnom, baš suprotno, ona pokušava dokazati da je prosječnost vrijedna spomena u istoj mjeri kao i iznimnost.

---

²⁵ URL: <http://polimaty.pl/2015/02/skandalistka-ii-rzeczpospolitej-brawura-seksie-menstruacji-antykoncepcji/> (20-8-2018)

5.2.4. Ženski svijet u prozi Marije Kuncewiczowe

Kuncewiczowa je debitirala romanom *Przymierze z dzieckiem* 1927. godine u kojem je tematiku majčinstva obradila na do tada nepoznat način. (Faraon, 1974: 381) Kuncewiczowa se usprotivila tradicionalnom poimanju majčinstva u kojem je majčina ljubav prema djetetu slijepa, a ono po rođenju postaje za nju važnije od nje same i centar njenoga svijeta. Sasvim je normalno za očekivati da će ovakav bunt protiv tradicije izazvati negativnu reakciju javnosti, a pogotovo čitateljica koje su u romanu prepoznale napad na vlastito majčinstvo. (Ibid.: 382) Gledajući na ovaj roman iz današnje perspektive može se shvatiti koliko je ono što je Kuncewiczowa htjela s njim pokazati značajno za dobrobit svih žena koje jesu ili će postati majke. Može se zaključiti da je autoričin cilj bio dokazati ne samo majkama nego i čitavoj javnosti da majčinstvo predstavlja veliku žrtvu za ženu jer ne samo da podređuje svoj život drugoj osobi već zbog toga trpi i njeno iscrpljeno tijelo, a u konačnici poručuje ženama da u majčinstvu nije grijeh misliti i na sebe. Da se Kuncewiczowa posebno zanimala za psihičku ženu najbolje pokazuje psihološki roman *Cudzoziemka* u kojemu je autorica usavršila svoj književni izričaj. U romanu je detaljno analizirana osobnost glavne junakinje uz predstavljanje svih čimbenika koji su pridonijeli oblikovanju njene neobične i, iz perspektive vladajućih društvenih normi, problematične osobnosti. Stanisław Żak u kritičkom eseju *Szukanie prawdy o człowieku* napominje da posebnost romana leži u tome što ostavlja dojam psihoanalitičke seanse s ciljem prikaza složenog karaktera glavne junakinje. (Ibid.: 388) Stanisław Żak tvrdi da se do srži njenog karaktera ne može prodrijeti samo primjenom psihoterapijske metode psihoanalize Sigmunda Freuda već da su za to potrebne nadogradnje na njegovu teoriju nastale u međuratnom periodu što svjedoči o kompleksnosti samog karaktera glavne junakinje romana *Cudzoziemka*. (Ibid: 389)

5.2.5. Psihološki roman Aniele Gruszecke

Iako je termin žensko pismo uveden tek 1975. godine, a najpoznatija djela feminističke teorije i kritike prevedena na poljski jezik tek krajem 20. stoljeća, književnica Aniela Gruszecka bila je dobro upoznata s djelom osnivačice feminističke književne kritike,

Virginije Woolf, kada je napisala psihološki roman *Przygoda w nieznanym kraju* 1933. godine, što svjedoči o inspiriranosti Gruszecke stranim književnostima i njenoj smjelosti za eksperimentiranjem te uvođenjem novih motiva i tema u poljsku književnost. Prepoznajemo to po motivu homoseksualnosti koji je autorica preuzela potaknuta čitanjem *Vlastite sobe*, a koji je do tada bio tabu tema u poljskoj književnosti te po sličnosti glavne junakinje romana Gruszecke s glavnom junakinjom romana *Do latarni morskiej* Virginije Woolf. Kraskowska u *Piórem niewieścim. Z problemów prozy kobiecej dwudziestolecia międzywojennego* piše da *Przygoda w nieznanym kraju* ima sličnosti s ostalim psihološkim romanima književnica međuraća čija je nit vodilja promišljanje o vlastitom identitetu i životu, ali ukazuje na dozu optimizma koju ovdje pronalazimo jer glavna junakinja ne traži smisao života tek na samrti, kao što to biva u romanima *Całe życie Sabiny* i *Cudzoziemka*. (1999: 106) Kako bi dokazala koliko smatra djelo Gruszecke bitnim za poljsku književnost zbog novouvedenih motiva, Kraskowska uvrštava Gruszecku među najveće reformatore forme poljskog romana međuratnog perioda (Ibid.: 115), a slično piše i Kwiatkowski koji ubraja romane *Przygoda w nieznanym kraju*, *Całe życie Sabiny* i *Cudzoziemka* u najveća postignuća psihološkog romana međuraća. (2001: 314) Temeljni egzistencijalni problem romana Gruszecke leži u potpunoj promjeni ljudske osobnosti (Ibid.: 317) i sugerira nam da spoznati sami sebe možemo tek kad shvatimo da nismo centar svijeta i kad naučimo slušati i u potpunosti razumjeti druge ljude.

6. Zaključak

Žene u poljskoj književnosti međuraća toliko su brojne da se u ovom radu nije moglo obuhvatiti i književno stvaralaštvo mnogih drugih autorica, što ne znači da se ono smatra manje vrijednim već da se u radu pokušalo koncentrirati na najčešće motive i teme koje su okupirale žensku književnu misao međuratnog perioda. Kao vrlo bitna stavka u ovom radu pozicioniran je odgovor na pitanje kakva je poveznica između položaja žene u poljskom društvu i onoga što ju kao književnicu zanima te ima li njen privatan život utjecaj na njeno književno stvaralaštvo. Očito je da se položaj žene u društvu počeo pozitivno mijenjati nakon što su žene dobile pravo glasa, ali broj obrazovanih žena nije rastao naglo, već postupno. Društvo se polako počelo privikavati na sliku žene na tržištu rada u sve širem spektru

zanimanja, a normalno je da proces prilagodbe na neku novu pojavu dovodi do simptoma straha, odbijanja i općenito neprihvatanja nečega što je ukorijenjeno kao strano. Većina književnica međuratnog perioda steklo je visoko obrazovanje i potjecalo je iz dobro situiranih obitelji što znači da su imale mogućnost ostvariti svoj talent, ali treba uzeti u obzir i to da je u navedenom periodu vjerojatno postojao i velik broj talentiranih žena koje su odrastale u patrijarhalnim obiteljima nižih društvenih slojeva te se nisu mogle ostvariti u umjetničkom smislu. U ovom radu se nije nastojalo umanjiti ulogu žena u poljskoj književnosti 19. stoljeća i početkom 20. stoljeća već istaknuti nagli porast broja žena koje se aktivno bave pisanjem u međuratnom periodu i ukazati na njegov pozitivan utjecaj na poziciju žene u društvu. Da nije bilo nemoguće za žene u Poljskoj baviti se pisanjem i u 19. stoljeću potvrđuje primjer Gabriele Zapolske kojoj su pisanje i gluma bili glavni izvor prihoda, ali valja napomenuti da je Zapolska vrlo teško preživljavala kao samostalna žena, književnica i glumica odbačena od obitelji i muža. U ovom radu na žene u poljskoj književnosti međuraća gledalo se iz dvije perspektive od kojih se prva odnosila na društvenu funkciju književnica i na proces njihovog ulaska u književno polje, a druga je usko vezana za književna djela autorica. Prvi dio se smatra bitnim jer se problemi i prepreke koje su književnice morale savladati na putu do književne afirmacije ne vide ako čitamo samo njihova djela, a u drugom dijelu se pokušalo ukazati na novosti koje su autorice inaugurirale i teme i motive koji su ih interesirali. Kako bi se to postiglo izabrani su društveni i psihološki romani jer su ih autorice pisale koristeći vlastita iskustva te stavove utemeljene na osnovi promatranja i promišljanja zahvaljujući čemu su stvorile drugačiju sliku stvarnosti nego što su to činili njihove kolege suprotnog spola. (Zawiszewska, 2006: 190) U radu se već spomenulo da se ta slika stvarnosti često odnosila na život ljudi na margini društva tj. beskućnika, nezaposlenih, nacionalnih manjina, djece iz siromašnih obitelji, radničke klase i ostalih ljudi iz nižih i srednjih društvenih slojeva. Odgovor na pitanje zašto su poljske književnice smatrale toliko važnim prikazati njihov život nalazi se u činjenici da su prema popisu stanovništva Poljske iz 1931. godine najveći postotak stanovništva (sveukupno preko 80%) činili seljaci i radnici.²⁶ Stav autorica bio je da način života tih ljudi ne smije biti zanemaren u književnosti te da je njihova svakodnevnica jednako vrijedna biti književni motiv kao i život ljudi iz viših društvenih slojeva. S druge strane, cilj autorica psiholoških romana bio je razotkriti kakva je bila pozicija žene u patrijarhalnom društvu i koliko je ženama bilo teško osamostaliti se dok ih okolina u tome sputava, a osim

---

²⁶ Usp. URL: <http://www.polska1918-89.pl/spoleczenstwo-ii-rzeczypospolitej,22.html> (16- 9-2018)

toga su htjele utjecati na same žene i potaknuti ih da se oslobode i otvoreno pričaju o sebi. Može se zaključiti da su žene u književnosti uspjele u svom naumu jer u suvremenom društvu književnice mogu pisati o biološkim procesima koji se događaju u ženinom tijelu, mogu reći iskreno što misle o trudnoći, porodu i majčinstvu bez imalo ustručavanja i bez izazivanja negativne reakcije javnosti. Ovim radom se ne želi pokazati da su žene u poljskoj književnosti međuraća zaslužne za uklanjanje tabua o ovim temama jer su na to utjecali mnogi čimbenici kroz čitavo 20. stoljeće, ali se želi ukazati na to da su ipak bile jedan od tih čimbenika. Isto tako bitno je istaknuti kakav utjecaj su književnice imale na čitateljice svojih romana, tj. žene koje se ne bave književnošću. Neki romani su izazvali negativne reakcije prvenstveno ženske čitalačke publike koja je bila užasnuta načinom na koji se javnosti razotkriva ono o čemu se nije pričalo te su se osjećale uvrijeđeno što je sasvim normalno jer nisu bile naviknute čitati takve stvari, ali s druge strane čitateljice su se na neki način i poistovjetile s autoricama i shvatile da i one mogu raditi i osamostaliti se, da se ne moraju udati i roditi djecu ako to ne žele, da mogu reći što im smeta i što ih boli i da to ne moraju trpjeti ako ne žele. U današnje vrijeme nikome nije čudno da se žene bave politikom, znanostima, književnošću, a ženama u 21. stoljeću puno je lakše obrazovati se i pozicionirati se na tržištu rada u skladu sa svojim aspiracijama, a u tome im je sigurno pomogao primjer koji su mogle slijediti i put koji su im pokazale i teškom mukom otkrile žene iz prošlosti.

Bibliografija:

Borkowska, G.; Czermińska, M.; Phillips, U.; (2000) *Pisarki polskie od średniowiecza do współczesności: Przewodnik*. Gdańsk: Słowo/Obraz Terytoria

Brudnicki, J. Z. (1969) *Zofia Nałkowska*. Warszawa: Biblioteka narodowa

Eustachiewicz, L. (1990) *Dwudziestolecie 1919 - 1939*. Warszawa: Wydawnictwa szkolne i pedagogiczne

Faraon, B. (1974) *Prozaicy dwudziestolecia międzywojennego*. Warszawa: Wiedza powszechna

Fik, I. (1939) *Dwadzieścia lat literatury polskiej (1918-1938). Część druga "Rodowodu społecznego literatury polskiej"* Kraków: Nakładem Spółdzielni Wydawniczej „Czytelnik”

Głowiński, M.; Sławiński, J. (1987) *Poezja polska okresu międzywojennego. Antologia. Cz. II* Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich

Kirchner, H. (1968) Modernistyczna młodość Zofii Nałkowskiej. *Pamiętnik Literacki: czasopismo kwartalne poświęcone historii i krytyce literatury polskiej*, 59/1, str. 67-109.

Kirchner, H.; Żabicki, Z.; (1972) *Problemy literatury polskiej 1890 - 1939*. Wrocław : Zakład Narodowy imienia Ossolińskich

Koper, S.; (2011) *Wpływowe kobiety Drugiej Rzeczypospolitej*. Warszawa: Bellona

Korzeniewska, E. (1954) Droga Marii Dąbrowskiej do "Nocy i dni" *Pamiętnik Literacki : czasopismo kwartalne poświęcone historii i krytyce literatury polskiej*, 45/2, str .427-451

Krajewska, J.M. (2011) *Spór o literaturę kobiecą w Dwudziestoleciu międzywojennym*. Poznań: Nauka i Innowacje

Kraskowska, E. (1997) Świat według Boguszeńskiej i po kobiecemu. *Pamiętnik Literacki: czasopismo kwartalne poświęcone historii i krytyce literatury polskiej*, 88/3, str. 91-105

Kraskowska, E. (1999) Nałkowska i Schulz, Schulz i Nałkowska. *Teksty Drugie : teoria literatury, krytyka, interpretacja*, 1/2 (54/55), str. 211-227

- Kraskowska, E. (1999) *Piórem niewieścim. Z problemów prozy kobiecej dwudziestolecia międzywojennego*. Poznań: Wydawnictwo naukowe UAM
- Kuncewicz, P. (1991) *Agonia i nadzieja. Literatura polska od 1918. Tom I*. Warszawa: Wydawnictwo OFFICINA
- Kwiatkowski, J. (1990) *Literatura dwudziestolecia*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe
- Kwiatkowski, J. (2011) *Dwudziestolecie międzywojenne*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN S.A.
- Nasiłowska, A. (2001) *Ciało i tekst. Feminizm w literaturoznawstwie-antologia szkiców* Łódź: Wydawnictwo IBL
- Nasiłowska, A. (2008) *Trzydziestolecie 1914-1944*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN
- Newton, K.M. (1997) *Twentieth century literary theory: a reader / edited and introduced by K.M.Newton*. London: MacMillan Press
- Pieńkowska, E. (1975) *Zofia Nałkowska*. Warszawa: Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne
- Pryszczewska-Kozołub, A. (1995/96) *Pola Gojawiczyńska a proza kobieca*. Częstochowa: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Częstochowie
- Pryszczewska-Kozołub, A. (1998) *O międzywojennej prozie kobiet*. Częstochowa: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Częstochowie
- Showalter, E. (1977) *A literature of their own: British Women Novelists from Brontë to Lessing*. New Jersey: Princeton University Press
- Showalter, E. (1981) Feminist Criticism in the Wilderness. *Critical Inquiry*, 8/2, *Writing and Sexual Difference* str. 179-205.
- Šafranek, I. (1983) *Ženska književnost i žensko pismo. Republika: mjesečnik za književnost i društvo*. Zagreb: Društvo hrvatskih književnika

Tomczak, S. (2016) Feminizm szuka korzeni-przyczyn do poszukiwań i przemian w historycznej narracji polskiego ruchu feministycznego. *Meritum - Rocznik Koła Doktorantów-Historyków Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, VIII / str. 403-416.

Woolf, V. (2003) *Vlastita soba; prijevod, bilješke i pogovor Iva Grgić*. Zagreb: Centar za ženske studije

Zawiszewska, A. (2006) Literatura kobiet w latach 1918-1939 z perspektywy feministycznej. *Rekonesans. Środkowoeuropejskie Studia Polityczne = Central European Political Studies*. 1, 173-192

Internetni izvori:

Białczyński, Czesław. Oficjalna strona Czesława Białczyńskiego: Narcyza Żmichowska (1819 – 1876) – Strażniczka Wiary Słowian, emancypantka, pisarka. <https://bit.ly/2BWLftW> (19.7.2018.)

E-biblioteka uniwersytetu warszawskiego. Polskie Stowarzyszenie Kobiet z Wyższym Wykształceniem w latach 1926-1936. <http://ebuw.uw.edu.pl/dlibra/doccontent?id=4662> (25-7-2018)

Gminna biblioteka publiczna im. Marii Dąbrowskiej w Komorowie. <http://www.biblioteka-komorow.pl/biblioteka/maria-dabrowska> (2018-30-7)

Polski Komitet Opieki nad Dzieckiem - los (str.1), Warszawa, 1932.10.31. URL: <https://fbc.pionier.net.pl/details/nn2n89R> (2018-29-7)

<http://encyklopedia.pwn.pl/>

<http://lewicowo.pl/o-rzeczywista-ochrone-pracy-kobiet/> (2018-29-7)

[https://pl.wikipedia.org/wiki/Kazimiera Musza%C5%82%C3%B3wna](https://pl.wikipedia.org/wiki/Kazimiera_Musza%C5%82%C3%B3wna) (2018-29-7)

<http://polimaty.pl/2015/02/skandalistka-ii-rzeczpospolitej-brawura-seksie-menstruacji-antykoncepcji/> (20-8-2018)

<http://www.polska1918-89.pl/spoleczenstwo-ii-rzeczypospolitej,22.html> (16- 9-2018)